

חפירת הבארות - פשט, רמז וחסידות

להן אביו, להודיע שבעל כרחם עשה כן, וגם חפר ומצא מים חיים, ואעפ"י שרבו עוד לאמר לנו המים, באמרם שמי הבאר היו באים שם מן הנחל, עם כל זה נשארו הבארות ליצחק, וכל זה יורה שישבתו בארץ היה כאלו הוא אדון הארץ, עד שאבימלך הלך אליו לבקש אהבתו (רי"א).

6. רבינו בחיי בראשית פרק כו

(טו) וכל הבארות אשר חפרו - יגיד הכתוב כי מתוך הקנאה שנתקנאו בו פלשתים, סתמו כל הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו, כדי שלא יוכל יצחק להועיל עצמו בהן ולהשקות זרעותיו ומקנהו, ואח"כ נתגבר יצחק וחפר אותן וקרא להן כשמות אשר קרא להן אביו, ועשה כן לכבוד אביו. וממה שהתורה הודיעה זה נראה שנחשב לו לזכות ויש בזה התעוררות, וק"ו שאל ישנה אדם מדרך אבותיו, שהרי יצחק אפילו שמות הבארות שקרא אותן אביו לא רצה לשנותן, וזה ק"ו לדרכי האבות ומנהגותיהם ומוסר שלהם, ואולי מפני זה לא נשתנה שמו כמו שאר האבות וזו מדה כנגד מדה, כן פירש הגאון ז"ל.

7. הכתב והקבלה בראשית פרק כו

(יח) ויקרא להן שמות - ... ויתכן שקריאת שמות לבארות היה דומה לשאר קריאת שמות שהיו לזכרון חסדי ה' ופעולותיו, כענין: "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה", "ויקרא שם המקום ההוא בית אל" ... ככה עשה אברהם בבארות אשר חפר שקרא את שמם בשם ה', ולפי שהיתה מדתו של אברהם להשתדל בכל מאמצי כחו להשיב רבים מעון ללמד דעת את ה' ולהורות להם שאין ממשות באילים שהיו מוטעים לעבדם... המציא תחבולה נפלאה להכניס ע"י את המוטעים אל תחת כנפי השכינה, כל באר אשר קרא אותה בשם אשר יורה על אמיתת מציאות ה'... בזה הרגיל בפי הבריות הבאים לשאוב מים מבאר, באמרם נלכה נא לשאוב מים מבאר הנקרא כך, שנתעוררו על דעתם המשובשת ויתנו לבם אל השגה אמתית... לפי שבארות מים הם צרכי רבים וכל המון עם הורגלו בזה לדעת ידיעות אמתיות ולהכיר את אל העליון ית'.

ודבר גדול עשה אברהם אהוב ה', שהיה כעבד הנאמן למלך המשתדל להביא אנשים שברחו להם ממדינתו מפני מרדס בו, והוא ידבר אל לבם ויודיעם מטוב הנהגת המלך ויטה את לבבם עד שיתנו שכמם תחת עול המלכות, ככה עשה אברהם להטות את לבב מכחישי אל לקבל עליהם עול מלכות שמים. והודיע הכתוב שבעודנו חי והיה נשיא אלהים בתוכם, היה מוראו על אנשי הארץ והניחו את הבארות והיה שמותן עליהן. אמנם אחרי מותו חזרו לגלוליהם, וכדי לבטל מפי הבריות שמות הבארות האלה, לפי שהיו כולם מורים הפך דעתם המשובשת, לכן סתמו הבארות, ובהתבטל הבאר נתבטל שמותן. ובא הכתוב להודיע, כי יצחק אחז במעשי אברהם אביו והתאמץ לחפור אותן הבארות ולהחזיר שמותן עליהן, כדי להחזיר עטרת אמונה אמתית למקומה.

8. שם משמאל פרשת תולדות שנה תרעא

הענין מה שהשתדל יצחק בחפירת הבארות, הגיד כ"ק אבי אדומו"ר זצלה"ה, שזה היה לפועל דמיוני לסלק את טמטום הלב כדמיון העפר המכסה על המים שבבטן הארץ, וכמ"ש (משלי כ'): "מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונות ידלנה", ופירש בחובת הלבבות שבלב איש קיימת העצה במציאות, ואיש תבונות איננו מחדש אלא מה שמסלק את הכיסוי וערלת הלב, כדמיון חופר באר, עכ"ד. ונראה לבאר, דהנה באברהם נאמר: "מי העיר ממזרח צדק

1. בראשית פרק כו

(יב) ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה' :
(יג) ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד :
(יד) ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבדה רבה ויקנאו אתו פלשתים :
(טו) וכל הבארות אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים וימלאום עפר :
(טז) ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד :
(יז) וילך משם יצחק ויחן בנחל גרר וישב שם :
(יח) וישב יצחק ויחפר את בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא להן שמות כשמת אשר קרא להן אביו :
(יט) ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים :
(כ) ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר לנו המים ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו :
(כא) ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה :
(כב) ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחבות ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ :

2. רש"י בראשית פרק כו

(יב) בשנה ההיא - אעפ"י שאינה כתקנה, שהיתה שנת רעבון: בארץ ההיא בשנה ההיא - שניהם למה? לומר שארץ קשה והשנה קשה: מאה שערים - שאמדה כמה ראויה לעשות, ועשתה על אחת מאה שאמדה. ורבותינו אמרו: אומד זה למעשרות היה: (טו) סתמום פלשתים - מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות עלינו. (יח) וישב ויחפר - הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו. ופלשתים סתמום, מקודם שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן:

3. רד"ק בראשית פרק כו

(טו) וכל הבארות - אחרי שמת אברהם לא יראו מיצחק, וגם אבימלך שהיה לו ברית עם אברהם והשיב לו הבארות מת, ולמה סתמום? אמרו: שמא היום או מחר יגדל כח יצחק ויכלתו כאביו ויקחם, לפיכך סתמום כי אמרו גם לו גם לנו לא יהיה:

4. העמק דבר בראשית פרק כו

(טז) כי עצמת ממנו - וזה כקוצים בעיניהם, והמלך אינו יכול לסבול צרת לב בני ארצו האפרתים, ע"כ הנני מוכרח להפר כמעט ברית שעם אברהם, שיהיה זכות לזרעו לגור בארצי במקום אשר ירצה כשאר אזרח הארץ. ויש להסביר לשון "עצמת ממנו" - נתעשרת על ידינו, שהביא פרנסת המדינה לידו, ומשום הכי נתרששו המה. וסיפר הכתוב כי כך יקרה בגלות, שיהיו גודרים בעדנו שלא לדור בכל פנות המדינה, ע"פ תואנות אוה"ע שמתעצמים מפרנסת המדינה, והכלל כבר העיר הרמב"ן ז"ל לפי דרכו שכל זה הענין הוא סימן לבנים:

5. הכתב והקבלה בראשית פרק כו

(כ) וסיפר הכתוב ענין הבארות ויציאתו מגרר והליכת אבימלך אליו, להודיע שנתקיים מה שנאמר לו: "לך ולזרעך אתן כל הארצות האלה", כאילו הוא היה אדוני הארץ, ולזה הודיע אף שהם ברשעתם סתמו כל הבארות שהיה מימי אברהם כדי שלא יהנו מהם רועי יצחק, וגם אבימלך אמר אליו: "לך מעמנו כי עצמת ממנו", כלומר שלרוב מקנהו לא היה מקום למקנה הארץ, ויצחק הלך משם ולא נתרחק מן העיר, וישב בנחל גרר סמוך לעיר ושב וחפר הבארות שמימי אברהם, והשתרר עליהן לקרות להן השמות שקרא

יקראהו לרגלו", שהיה העולם חושך ואפלה עד שבא אברהם והאיר להם לידע שיש בורא ומנהיג העולם כולו... והיינו שפתח את כח השכל להשכיל ולהיטיב שתהיה העין רואה שיש בורא עולם, אך יש כוחות החומר שהם נמשכים אחר טבעם, והם גוברים על השכל, ואף שיודע שאין ראוי לעשות אעפ"כ תאוות לבו גוברין על השכל. וע"ז בא יצחק אבינו והוסיף להמשיך יראת השי"ת בעולם, והכניס בלבבות בני"א מדת היראה, והיראה מחלישה את כח החומר, ע"י שנופל עליו פחד... וזה עיקר העצה לסלק את החומר.

וזהו הענין והרמז של חפירת הבארות, שהמים הם בעולם, אך צריכים עצה לחפור ולסלק את העפר שמכסם, והעצה היא המציא עוד אברהם אבינו, וחפר בארות לפועל דמיוני לסלק את כחות החומר, אך עדיין לא הועיל בשלימות מחמת כח החומר שהתגבר על השכל כדמיון העפר שמכסה את המים, וזהו שכל הבארות שחפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים וימלאום עפר, וע"ז בא פחד יצחק לסלק את החומר כמו חופר בארות שמסלק את העפר. וכל זמן שהיה האור הגדול של אברהם שופע בעולם, לא היה כח לחומר להתקומם נגדו כ"כ, ואחרי מות אברהם שלא באה בעולם התחדשות אור, רק האור שכבר היה ע"ז סתמום פלשתים, היינו שגברו כחות החומר על האור ההוא, ולכך כל הנפש אשר עשה אברהם לא נשתייר מהם מחמת שלא קבלו מיצחק את הפחד מה' וכמו שמבואר בילקוט, וע"ז בא יצחק וחזר וחפר אותן הבארות אשר סתמום פלשתים:

9. מאור ושמש דברים רמזי ראש השנה

וזהו: "וישב יצחק ויחפר את בארות המים אשר חפרו בימי אברהם" - רצה לומר, באר הוא נוטריקון "בידך אפקיד רוחי", ופירוש שיצחק חפר ומסר נפשו על עבודתו יתברך שמו כמו אביו, "ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו" - רצה לומר, שגם כונת יצחק היה שיומשך חסדים על כנסת ישראל כמו אביו, רק חפץ שיפחדו מאימת הדין כדי שיעשו תשובה...

10. קול שמחה בראשית פרשת תולדות

וכל הבארות אשר חפרו... סתמום פלשתים - נראה פירושו, דהנה כל דרך שעושין להשם צריך להיות בו חיות פנימי, ואם אין בו חיות פנימי - אינו עולה למעלה. והנה הפלשתים רצו ללכת בדרכי אברהם אבינו ע"ה, והיו עושים כמו שהיה אברהם אבינו עושה רק (אלא) שלא היה בו חיות פנימי, וזה היה סתימת הדרך הזה, והבן. ויצחק אבינו רצה לחפור הבאר הזה, אף שהיה לו דרכים לה' מצד עצמו, אעפ"כ לא נמנע מלחפור באר אביו כמ"ש, ואח"כ חפר הוא עצמו בארות, דהנה כל איש הישראלי הנגש לעבודת השם ברוך הוא צריך שיחפור בעצמותו באר אשר על ידו יוכל להתדבק בבואו יתברך ויתעלה, ומתחילה הבאר הזה אינו בשלמות מצד עצמו כי עדיין מעורב בטוב וברע מצד עצמו, וזה נקרא עשק "כי התעשקו עמו", ואח"כ כשהולך מזה המדרגה שאין לו מניעה מצד עצמו אזי הוא במדרגת שטנה, שהשטן עומד לנגדו ומבלבלו. ואח"כ הוא במדרגת רחבה ונקרא רחובות, כמאמר הכתוב (משלי טז, ז): "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו", וזה סוד הבארות:

11. רמב"ן בראשית פרק כו

(כ) ויקרא שם הבאר עשק - יספר הכתוב ויארץ בענין הבארות, ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו אותם בשוה, אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו, כי בא להודיע דבר עתיד. כי "באר מים חיים" ירמוז לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק, ולכן הזכיר באר מים חיים, כמו שאמר (ירמיה יז יג): "מקור מים חיים את ה'". וקרא

הראשון עשק, ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו. והשני קרא שמה שטנה, שם קשה מן הראשון, והוא הבית השני שקרא אותו כשמו שכתוב בו (עזרא ד ו): "ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם", וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה. והשלישי קרא רחובות, הוא הבית העתידי שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה, והאל ירחיב את גבולנו, כמו שנאמר (דברים יט ח): "ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר" וגו' שהוא לעתיד. וכתוב בבית השלישי (יחזקאל מא ז): "ורחבה ונסבה למעלה למעלה", "ופרינו בארץ" - שכל העמים יעבדוהו שכם אחד:

12. נתיבות שלום לאדמו"ר מסלונים זצ"ל

ובעוד אופן י"ל ענין הבארות, שהם נגד ג' תקופות בחיי האדם. הבאר הראשון היא כנגד הראשונה, תקופת ימי הנערות, "וימצאו שם מים", שמים מורה על אהבה, "וייריבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר לנו המים", שכאשר מדה זו נופלת נהיה מזה אהבות נפולות ועניני תאוות, שזהו המיוחד בתקופה הראשונה בעת שיש באדם רתיחת הדם לתאוות. ואח"כ "ויחפרו באר אחרת", כנגד התקופה השנייה בחיי האדם, שהיא תקופה יותר קשה מהראשונה שאז היצה"ר מתקיף את האדם בבי' חזיתות, הן בחזית התאוות והן בחזית הטרדות כמו פרנסה וצער גדול בנים וכל שאר עניני טרדות, וע"כ נקרא שטנה, שבתקופה זו עומד לו השטן בדרכו ואינו מניח לו להתקדם. ואם זוכה להתגבר גם בתקופה הזאת על תאוותיו וטרדותיו, אזי הוא מגיע בעת זקנה לתקופה השלישית, וכמ"ש "ויעתק משם", שמתנער מכל עניני תאוות ומכל עניני טרדות, וזוכה להגיע לדרגה עילאית יותר בעבודת ה' בחינת "כי עתה הרחיב לנו ה' ופרינו בארץ".

13. הרב אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

בפרשה: "וישב יצחק ויחפר את בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם", וביאר הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (שנה תרלו), שהנה אמרו חז"ל (ברכות טז ע"ב): 'אין קורין אבות אלא לשלשה', וטעם הדבר, כי האבות הקדושים כל אחד מהם היה 'אב' בפני עצמו, שבירר דרך הישר מעצמו מבלי לסמוך על זכות אבותיו, וזהו שאמר הכתוב: "וישב יצחק ויחפר את בארות המים", שמעצמו נתייגע לחפור ולמצוא 'באר המים' - מקור החיות האמיתית. ומעשה אבות סימן לבנים, ללמדנו על חובת היגיעה בעבודת ה', כי זה כל האדם ולתכלית זאת נשלח לעולם הזה, להתייגע בכבישת היצר ושבירת התאוות, וזו עיקר רצונו של הקב"ה שהאדם יהיה 'איש מלחמה' ויתייגע בעבודת ה', ועיקר הנחת רוח אינה מהתוצאה אלא מהמלחמה.

ולעולם לא יתייאש האדם מחמת הקשיים המתגברים עליו, ואף אם אינו רואה סימן ברכה בעבודתו, כי חובתו בעולמו להילחם ולהתייגע, ואם יעשה את שלו אזי הקב"ה יעזרנו ויתן את אויביו בידו... וכך אמר הרה"ק ה'חפץ חיים זי"ע, וז"ל: ענין הבארות אשר חפר יצחק, מלמדנו שלעולם לא ירפה האדם את ידיו מלהמשיך את העסק אשר התחיל, אל יאוש ואל כשלון, אם יצחק אבינו חפר ולא מצא מים, חפר באר אחרת עד שמצא מים, ואם רבו עליה חפר באר אחרת, וכך המשיך במלאכת החפירה עד שסוף דבר חפר ומצא באר שלא רבו עליה, וקרא שמה רחובות. כן הדבר בכל העניינים החומריים והרוחניים, הן במסחר והן בלימוד התורה, ואם מי שהוא אינו מצליח בתחילה בלימודו, אל יעזוב את התורה כי 'סוף הכבוד לבוא, ואם (למרות ש) נכשל תחילה אבל יעמוד על אמיתתה לבסוף.